

**Tomasz ZIELIŃSKI**

Uniwersytet Jagielloński

## ODWOŁANIA DO ALEKSANDRA WIELKIEGO I ICH ROLA W *ŻYWOCIE DEMETRIUSZA* PLUTARCHA Z CHERONEI

### REFERENCES TO ALEXANDER THE GREAT AND THEIR ROLE IN PLUTARCH'S *LIFE OF DEMETRIUS*

Among all Plutarch's Lives of men that lived after IV B.C., the biography of Demetrius Poliorcetes contains the most references to Alexander the Great. It is noteworthy that references to this figure in comparison to other Plutarchean biographies occur in greater numbers and in various contexts. The article is an attempt to demonstrate that the references to Alexander the Great played an important role in the construction of the Plutarch's *Life of Demetrius*. Thus their purpose was to portray Poliorcetes as a failed imitator of famous Macedonian king. The considerations presented in the article can be used as an argument for changing the image of Demetrius in scholarly literature.

**Keywords:** Demetrius, Alexander, Plutarch, Macedonia, *imitation*

Jak zauważył w pierwszej nowożytnej biografii Demetriusza Poliorketes niemiecki badacz Günter Elkeles, dotychczasowi uczeni zajmujący się postacią macedońskiego króla z uznaniem wypowiadali się o jego osiągnięciach jako dowódcy i konstruktorze machin oblężniczych, z żalem natomiast podkreślali niewystarczające predyspozycje do bycia władcą (1941: 86). Ta ostatnia uwaga nieodłącznie wiązała się z postrzeganiem Demetriusza w literaturze przedmiotu jako nieudanego naśladowcy Aleksandra Wielkiego (Kaerst 1901: 2778; Manni 1951: 62; Wehrli 1968: 222; Wheatley 1997: 219; 2020: 437–439). W dużej części odpowiedzialny za narodziny takiej opinii był *Żywot Demetriusza* Plutarcha z Cheronei, który jest naszym jedynym źródłem literackim traktującym o tym problemie<sup>1</sup>. Postać Aleksandra pojawia się we wspomnianej biografii na tyle często

---

<sup>1</sup> Oprócz źródeł pisanych niezwykle istotne są źródła numizmatyczne i zachowane podobizny Demetriusza *cf.* Newell 1927; Stewart 1984 (*non vidi*).

i w tak różnych kontekstach, że pozwala to przypuszczać, iż odwołania do niej były jednymi z kluczowych elementów jej konstrukcji.

Od czasu swojej nagłej śmierci w 323 r.<sup>2</sup> Aleksander Wielki stał się wzorem dla wielu ludzi aspirujących do wielkości. Dziedzictwem, które pozostawił po sobie było bowiem nie tylko monarchia obejmującą wielkie terytorium, podbite przez niego w trakcie swojej wyprawy, ale także mit i legenda, nierozzerwalnie związane z jego imieniem. Naśladowanie macedońskiego króla stało się w czasach antycznych charakterystycznym elementem wizerunku wielu władców ze świata hellenistycznego jak też wodzów i cesarzy rzymskich. Pierwszymi, którzy musieli zmierzyć się z legendą Aleksandra, byli już jego najbliżsi dowódcy–diadochowie. Prowadząc wojny o osierocone imperium, próbowali podkreślać swoje związki z osobą zmarłego władcy i wykorzystywać jego wizerunek głównie do politycznych celów (Smith 1988; Stewart 1994; Green 1989; Gruen 1998; Kühnen 2008; Trofimova 2012; Wallace 2018). Na ich tle Demetriusz stanowi przypadek szczególnie co najmniej z dwóch powodów. Przede wszystkim, w chwili rozpoczęcia wyprawy macedońskiego króla na Persję miał około 2 lat, a swoje dzieciństwo spędził w Kelainai w Azji Mniejszej we Frygii, której satrapą Aleksander uczynił jego ojca Antygona. Tam też przebywał aż do śmierci króla (Whately 1997). Nie mógł zatem, śladem Pyszałka z Teofrastowych *Charakterów*, chęłpić się swoją znajomością z Aleksandrem (Thphr. *Char.* 23). Oznaczałoby to zatem, że mamy do czynienia z pierwszym przypadkiem *imitatio Alexandri* ze strony władcy, który macedońskiego króla nigdy nie poznał. Po drugie, w opinii Plutarcha, na tle innych współczesnych sobie naśladowców Aleksandra, miał być w swoim działaniu najbardziej nieudolny. W efekcie, owe próby naśladowania przyniosły mu więcej szkody aniżeli pożytku (*Demetr.* 41, 5). Celem artykułu jest zatem krytyczne spojrzenie na odwołania do postaci Aleksandra w żywocie Demetriusza. Wydaje się bowiem, że posługując się nimi Plutarch starał się wydobyc negatywne aspekty działalności Poliorketesza.

## I

Na tle innych biografii Plutarcha przedstawiających losy postaci żyjących po Aleksandrze, żywot Demetriusza zawiera wyjątkowo dużo odwołań do macedońskiego króla. Spośród 43 takich przykładów we wspomnianych historiografiach, w dziele poświęconym Demetriuszowi pojawia się ich 13 i jest to liczba ponad dwukrotnie większa niż w którejkolwiek z pozostałych<sup>3</sup>. Co więcej, Plutarch

<sup>2</sup> Wszystkie daty, o ile nie zaznaczono inaczej, odnoszą się do czasów p.n.e.

<sup>3</sup> Odwołania do imienia Aleksandra w historiografiach Plutarcha postaci żyjących w III w. i później: *Demetr.* 3, 3; 5, 1; 5, 3; 10, 3; 14, 3; 25, 5–6; 27, 7; 29, 2; 37, 4; 41, 5; 44, 1; 44, 6; *Paul.* 8, 1; 12, 5–6; 23, 5; 27, 3; 31, 3; *Pyrr.* 8, 1; 11, 2; 12, 6; 19, 1–2; 34, 5; 46, 1; *Flam.* 7, 3–4; 21, 3; *Caes.* 11, 3; *Ant.* 6, 3; 80, 1; *Cam.* 19, 4; 19, 6; *Cleom.* 31, 2; *Crass.* 3, 3; *Galb.* 1, 4.

wspomina imię Aleksandra jeszcze dwukrotnie w *synkrisis* pary Demetriusz-Antoniusz (Plut. *Comp. Dem.-Ant.* 1, 1; 4, 1). Przyczyn tak znacznej liczby odwołań w żywocie Demetriusza moglibyśmy doszukiwać się w tym, że wśród wymienionych postaci związek Poliorketesa z Aleksandrem był najbliższy – ze względu na jego ojca Antygona, który służył jeszcze pod rozkazami macedońskiego króla. Z drugiej jednak strony, odwołania te są ponad dwukrotnie liczniejsze niż w biografii Pyrrusa, chociaż on sam był przecież synem Ajakidesa, kuzyna Olimpias, matki Aleksandra (Pyrr. 1, 3–4). Na uwagę zasługują jednak przede wszystkim fakt, że w opinii samego Plutarcha to właśnie Pyrrus miał być jedynym współczesnym władcą w którym Macedończycy dostrzegli obraz samego Aleksandra (Demetr. 41, 5; Pyrr. 8, 1). Moglibyśmy zatem się spodziewać, że odwołania do imienia wspomnianego władcy w biografii Pyrrusa będą liczniejsze niż w przypadku żywotu Demetriusza. Warto też zauważyć, że w biografii Poliorketesa Aleksander jest jedną z najczęściej wspominanych postaci. Więcej razy od niego przywoływane są bowiem tylko imiona Antygona oraz Lamii, kochanki Demetriusza, których Plutarch kreuje na najważniejsze osoby w jego życiu<sup>4</sup>.

Przystępując do analizy odwołań do postaci Aleksandra w *Żywocie Demetriusza* warto przypomnieć opinię George Harrisona zgodnie z którą biografia tego władcy razem z równoległym do niej żywotem Juliusza Cezara stanowiły najważniejszą część całego projektu *Żywotów Równoległych*. Obaj wspomniani wodzowie są najczęściej wzmiankowanymi postaciami historycznymi w biografii postaci od IV w. i stanowią miarę ich osiągnięć (Harrison 1995: 92–93). Podobną rolę w żywotach postaci z V w. miała pełnić dla Plutarcha para Perykles-Fabiusz Maksimus (Stadter 1989: XXIX–XXX). Osoba Aleksandra jest traktowana jako przykład idealnego monarchy i wodza, którego legenda i pamięć o jego czynach miała towarzyszyć innym dowódcom. I tak w czasie bitwy pod Kynoskefelai w 197 r. legionści rzymscy mieli być szczególnie zmotywowani do zwycięstwa, ponieważ przyszło im stoczyć bitwę z Macedończykami. Rzymianie uważali ich bowiem za potomków żołnierzy Aleksandra, którzy podbili Persję. Z kolei żołnierze Filipa V dążyli do pokonania Rzymian, ponieważ postrzegali ich za lepszych od Persów. Zwycięstwo nad rzymskimi legionami potwierdziłoby zatem, że macedoński król jest bardziej błyskotliwym wodzem niż sam Aleksander (Flam. 7, 3). W *Żywocie Pompejusza* czytamy z kolei, że wódz ten przez niektórych miał być porównywany we wszystkim do Aleksandra (46, 1). Nawet sam Cezar w czasach swojej młodości miał raz zapłakać, że w jego wieku macedoński król podbijał już Persję (Caes. 11, 3). Przykładów tego typu możemy oczywiście wskazać o wiele więcej<sup>5</sup>.

<sup>4</sup> Antygon pojawia się ponad 40 razy, Lamia z kolei 16. Rolę tych postaci w życiu Demetriusza wzmiankuje Plutarch w wielu miejscach swojej biografii *cf.* Demetr. 3, 2; 19, 3 (Antygon); Demetr. 16, 5; 19, 6 (Lamia).

<sup>5</sup> Wizerunek ten przedstawia także Plutarch w swoim dziele *O szczęściu czy dzielności Aleksandra*.

Odwołania do postaci Aleksandra w żywocie Demetriusza mają różnicowany charakter. Do najważniejszych z nich wydają się należeć te fragmenty, w których Plutarch wprost porównuje postaci obu władców i porusza problematykę naśladownictwa Aleksandra przez Demetriusza. Inny charakter mają odwołania, którymi Plutarch posługuje się w swojej relacji na temat wydarzeń związanych z Poliorketesem. Nie stanowią one bowiem bezpośredniej analogii jaką buduje on między dwoma władcami, ale wydają się pozostawać w tle jego narracji. Pozostałe odwołania pojawiają się we fragmentach, w których Plutarch przekazuje generalne opinie na temat dowódców Aleksandra, którzy po jego śmierci rozpoczęli walkę o władzę.

Pierwsze porównanie Demetriusza z Aleksandrem odnajdujemy w relacji Plutarcha związanej z odnowieniem przez Antygonidów Związku Korynckiego w 302 r. W czasie odbywającej się ceremonii Demetriusz został ogłoszony hegemonem Związku, tak jak wcześniej Aleksander i jego ojciec Filip. Decyzja ta miała sprawić, że według Plutarcha zaczął się uważać za co najmniej równego macedońskim królom. Jak zaznacza jednak wspomniany autor, w przeciwieństwie do Polikorketesa, Aleksander nigdy nie odmówił nadania tytułu królewskiego innym osobom, ani też nie ogłosił się królem królów, chociaż inni królowie otrzymali od niego tytuły i zawdzięczali mu swoją pozycję. Demetriusz natomiast sztychował z tych, którzy nadali tytuł króla innym władcom poza nim i jego ojcem. W dalszej części swojej narracji Plutarch opisuje słynną ucztę, w czasie której syn Antygona wraz z dworzanami miał w sposób ironiczny wypowiadać się na temat swoich przeciwników, nadając im różne przezwiska (*Demetr.* 25, 5–8; Hauben 1974). Za pomocą tego opisu Plutarch obrazuje swoje twierdzenie, że otoczenie Demetriusza odmawiało innym władcom posiadania tytułów królewskich.

Postać Aleksandra pojawia się również we śnie, którego Poliorketes miał doświadczyć przed bitwą pod Ipsos w 301 r. Jak relacjonuje Plutarch, Demetriuszowi ukazał się Aleksander w lśniącej zbroi i zapytał go, pod jakim wezwaniem przystąpi do bitwy. Kiedy Poliorketes odpowiedział, że przyzwie na pomoc Zeusa i Nike, ten rzekł, że w takiej sytuacji przyłączy się do jego przeciwników, którzy na pewno go przyjmą (*Demetr.* 29, 2). Plutarch nie wyjaśnia jednak powodów, dla których Poliorketes nie chciał przyjąć pomocy Aleksandra. Interpretacja tego fragmentu poruszona zostanie w dalszej części artykułu.

Fragmenty, w których Plutarch porusza problem naśladownictwa Aleksandra przez Demetriusza dotyczą okresu panowania syna Antygona na tronie macedońskim. Pojawiają się one w kontekście rywalizacji Demetriusza z Pyrrusem z Epiru, którego Plutarch kreuje w swoim opisie na jedyne go godnego naśladowania Aleksandra (*Demetr.* 41, 5; *Pyrr.* 8, 1). W swojej relacji na temat pierwszej wojny między dwoma władcami Pyrrus zmierzył się z wojskami macedońskim dowodzonymi przez najlepszego z wodzów króla, Pantauchosa i wygrał nie tylko indywidualny pojedynek, ale także całe starcie. W konsekwencji wielu Macedończyków znalazło śmierć na polu bitwy. Jak pisze Plutarch zwycięzca jednak nie spotkał

się z nienawiścią za swoje czyny, ponieważ Macedończycy mieli ujrzyć w nim obraz samego Aleksandra. W przeciwieństwie do Demetriusza, który ich zdaniem reprezentował jedynie arogancję i skłonność do luksusu, Pyrrus przypominał Aleksandra w męstwie na polu bitwy (*Demetr.* 41, 5). Zdanie żołnierzy nie przeszkodziło jednak Demetriuszowi rozpocząć przygotowania do wielkiej wyprawy do Azji, której celem miało być odzyskanie dziedzictwa ojca. W tym celu zgromadził siły, których nikt nie posiadał od czasów Aleksandra (ὅσῳ μετ' Ἀλέξανδρον οὐδεὶς ἔσχε πρότερον – *Demetr.* 44, 1). Zagrożeni jego działaniami pozostali diadochowie zawarli porozumienie i przeprowadzili wspólny atak na podległe mu obszary. W Europie został on otoczony od zachodu przez Pyrrusa a wschodu przez Lizymacha, władcę Tracji. W związku z tym postanowił zwrócić się w stronę tego pierwszego, ponieważ jak sądził, Lizymach cieszył się sympatią wielu Macedończyków z powodu swojej służby pod rozkazami Aleksandra, podczas gdy Pyrrus był dla nich obcy. W tych rachubach bardzo się jednak pomylił, ponieważ jego żołnierze przeszli ostatecznie na stronę władcy z Epiru (*Demetr.* 44, 6). Konsekwencją tego wydarzenia była ucieczka Demetriusza do Azji, gdzie ostatecznie trafił do niewoli syryjskiego króla Seleukosa, w której po kilku latach zmarł.

Drugą grupę odwołań stanowią fragmenty, w których Plutarch wspomina o postaci Aleksandra w tle działań Demetriusza. Pierwsze z nich pojawia się przy okazji wydarzeń z III wojny diadochów (315–311), kiedy Poliorketes został wysłany do Syrii, by strzec tych obszarów przed Ptolemeuszem, władcą Egiptu. Stoczona w czasie tej wojny bitwa pod Gazą zakończyła się klęską Demetriusza. Wśród przyczyn takiego obrotu wydarzeń Plutarch wymienia nie tylko jego młody wiek i brak doświadczenia, ale także to, że jego przeciwnikiem był wódz doświadczony w wojnach u boku Aleksandra, który stoczył już wiele wielkich bitew (*Demetr.* 5, 3).

Kolejne odwołanie Plutarch umieszcza w kontekście zdobycia przez Demetriusza Aten w 307 r. Píše on, że Ateńczycy jako pierwsi ze wszystkich ludzi obdarzyli Antygonidów tytułem króla. Demetriusz wraz ojcem Antygonem mieli jednak stronić od tytułowania się w ten sposób, ponieważ był to ostatni atrybut dawnej władzy monarszej, którym cieszyli się potomkowie Filipa i Aleksandra (*Demetr.* 10, 3)<sup>6</sup>.

Postać Aleksandra pojawia się również w kontekście relacji Plutarcha o wzięciu posłów Demetriusza na dworze Lizymacha, władcy Tracji (*Demetr.* 27, 7)<sup>7</sup>. W jej trakcie Lizymach pokazał posłom głębokie blizny na udach oraz ramionach od ran zadanych przez lwie pazury. Opowiedział również, że są to skutki bitwy sto-

<sup>6</sup> Jest to pierwsze przywołanie imienia Filipa w dziele Plutarcha, ale jak słusznie zauważyła Asirvatham (2018: 222) nieprzypadkowe, skoro Ateńczycy obdarzyli tytułem królewskim nie tylko Demetriusza, ale także jego ojca.

<sup>7</sup> Nie wiadomo, na jaki rok powinniśmy datować to wydarzenie. Fakt, że pojawia się tam imię Lamii, kochanki Poliorketesesa, z którą poznał się w roku 306 (*Demetr.* 16, 5), pozwala jedynie stwierdzić, że do spotkania tego doszło po tej dacie.

czonej z lwem, z którym został uwięziony przez Aleksandra. Słyszając to, posłowie mieli powiedzieć z uśmiechem, że ich własny król również nosił na szyi ugryzienia dzikiej bestii. Wypowiadając te słowa mieli oni na myśli kochankę władcy – Lamię. Imię to było prawdopodobnie pseudonimem tej kobiety i wiązało się z mitologicznym potworem Lamią o kobiecej postaci pożerającym młodych mężczyzn<sup>8</sup>. Niewykluczone, że Plutarch wskazuje w tym odwołaniu jak wielka była różnica w doświadczeniu i odwadze między Demetriuszem a jednym z dowódców Aleksandra.

Inne odwołanie do postaci zmarłego króla związane jest wydarzeniami wojny domowej w Macedonii, w wyniku której Demetriusz objął rządy w tym państwie. Zanim jednak do tego doszło, zgodnie z macedońskim obyczajem, przedstawił swoje prawa do władzy przed Zgromadzeniem Macedończyków (Rzepka 2006: 116–117). Plutarch stwierdza, że nie było to konieczne, ponieważ jego członkowie pamiętali o zbrodniach, jakie poprzedni władcy – Antypatrydzi – popełnili przeciwko potomkom Aleksandra (*Demetr.* 37, 4). W ten sposób autor wydaje się wskazywać, że zdobycie władzy w Macedonii nie wynikało z działania samego Demetriusza, ale było konsekwencją braku lepszego kandydata.

Pozostałe odwołania do postaci Aleksandra nie są związane bezpośrednio z osobą Demetriusza, ale dotyczą działań podejmowanych przez diadochów. Pierwsze z nich pojawia się w kontekście wizyty posłów na dworze Antygona, kiedy był on jeszcze satrapą Frygii (Wheatley 1997: 4–5). Demetriusz miał wrócić z polowania i nie wypuszczając włóczni z dłoni usiąść obok ojca. Antygon zachęcał następnie posłów, by głosili wszędzie o wielkim zaufaniu między nim a synem. Według Plutarcha, wzmianka o tym, że najstarszy i największy z następców Aleksandra chętnie się, że nie boi się własnego syna, obrazuje złą wolę i nieufność jaka panowała na dworach diadochów oraz degrengoladę sprawowaną przez nich władzy (*Demetr.* 3, 3). W innym przypadku, opisując przyczyny konfliktu między Antygonidami a Ptolemeuszem, pisze, że następcy Aleksandra toczyli ze sobą nieustanne wojny (*Demetr.* 5, 3). W ostatnim z kolei fragmencie zaznacza, że wśród wszystkich dowódców Aleksandra jedynie jego dawny przyjaciel Krateros cieszył się życzliwością Macedończyków (*Demetr.* 14, 3). Niewykluczone, że odwołania te wskazują na negatywny stosunek Plutarcha do faktu rozbicia monarchii Aleksandra Wielkiego przez jego następców. Wniosek ten wydaje się uprawniony także dzięki temu co wiemy o stosunku Plutarcha do przyjęcia przez diadochów tytułów królewskich. W stosownym fragmencie stwierdza on bowiem, że nie był to jedynie dodatek do imienia (προσθήκην ὀνόματος), ale element, który w sposób całkowity zmienił sposób myślenia diadochów. Do ich postępowania w życiu i kontaktach z innymi miało to wprowadzić pychę i arogancję. Plutarch porównuje diadochów do aktorów tragicznych przebiegających się w królewskie szaty, zmieniających swój chód czy głos, wskazując na ich ostentację. Zdaniem

---

<sup>8</sup> Wheatley 2003: 31 przyp. 8. Opowieść o walce Lizymacha z lwem odgrywała zasadniczą rolę w tworzonym przez tego władcę wizerunku cf. Lund 1992: 6–8, 159–16.

tego autora dowódcy Aleksandra byli również surowi przy podejmowaniu decyzji, których rozstrzygnięcie z należytą sprawiedliwością czyniło ich wcześniej łagodnymi w oczach poddanych (*Demetr.* 18, 3–4)<sup>9</sup>. Jak się uważa, Plutarch był zresztą niechętny także późniejszym władcom świata hellenistycznego (Aalders 1982: 17; Geiger 1995). Wydaje się więc, że odwołania do postaci Aleksandra służą konkretnemu celowi, mianowicie nakreśleniu negatywnego wizerunku diadochów jako grupy i ukazaniu jak wielka była różnica w sprawowanej przez nich władzy w porównaniu do macedońskiego króla.

## II

Naszą wiedzę na temat części przedstawionych przez Plutarcha wydarzeń w biografii Demetriusza, przy okazji których odwołuje się on do postaci Aleksandra, czerpiemy nie tylko ze wspomnianego dzieła. Niektóre wiadomości odnajdujemy u Diodora Sycylijskiego w XIX księdze jego *Biblioteki* oraz w materiale epigraficznym pochodzącym z Aten. Informacje związane z tymi wydarzeniami pojawiają się również w innych biografiach Plutarcha – żywotach Pyrrusa oraz Eumenesa z Kardii. Konfrontacja wspomnianego materiału źródłowego z relacją zawartą w biografii Demetriusza może rzucić pewne światło na kwestię wiarygodności słów Plutarcha.

Naszą analizę możemy rozpocząć od przekazanego przez Diodora (XIX 69, 1) opisu bitwy pod Gazą. Znajdujemy w nim informację, że pozostawiając Demetriusza w Syrii, jego ojciec przydzielił mu czterech doradców – Nearchosa z Krety, Pithona, Andronika z Olintu oraz Filipa – którzy walczyli u boku Aleksandra od samego początku. W swoim przekazie podkreśla on także duże znaczenie Ptolemeusza, którego nazywa sławnym wodzem<sup>10</sup>. Tymczasem Plutarch, jak pamiętamy, podkreślał brak doświadczenia Demetriusz w starciu z wodzem, który praktykował u Aleksandra. Jak się uważa, zarówno Plutarch jak i Diodor opierali się w relacjach na ten temat na wspólnym źródle, którym był związany z Antygonidami historyk Hieronim z Kardii (Brown 1947; Hornblower 1981)<sup>11</sup>. Zwraca

<sup>9</sup> Stosowanie przez Plutarcha metafor związanych z teatrem jest częstym zabiegiem tego autora, zwłaszcza w biografii Demetriusza *cf.* Lacy 1952: 159–171; Sweet 1979: 179–181; Mastrocinque 1979; Thonemann 2005; Dubreuil 2016. W samej epoce hellenistycznej był to częsty motyw wykorzystywany przy opisywaniu różnych sytuacji życiowych *cf.* Chaniotis 1997.

<sup>10</sup> Warto zaznaczyć, że Ptolemeusz nigdy nie dowodził takimi siłami samodzielnie, a ostatni raz brał udział w bitwie nad Hydaspesem (326 r.), czyli 14 lat przed starciem pod Gazą (*cf.* Grainger 1990: 71).

<sup>11</sup> Chociaż niektórzy badacze kwestionują generalną zależność obu autorów od wspomnianego historyka (Bosworth 2002: 25), to jednak Plutarch i Diodor są ze sobą na ogół zgodni przedstawieniu wydarzeń w Azji w czasie wojen diadochów (*Demetr.* 5–6 i Diod. XIX 69, 80–81; 93; *Demetr.* 7 i Diod. XIX. 100; *Demetr.* 19, 1 i Diod. XX 74; *Demetr.* 51, 3–4 i Diod. XXI 20).

jednak uwagę fakt, że chociaż w ich relacji poświęconej obecności Demetriusza w Syrii postać Aleksandra została przywołana w tym samym kontekście, to posłużyła do zbudowania przeciwstawnej argumentacji. Według Diodora doświadczenie zdobyte przez doradców Poliorketesza dzięki walkom u boku Aleksandra zdecydowało o tym, że Antygon przydzielił ich jako wsparcie dla syna. Plutarch milczy na temat tych doradców, podkreśla natomiast zdobyte u Aleksandra doświadczenie Ptolemeusza. Dzięki temu zabiegowi nadaje inną wymowę przytaczanym faktom.

Możliwość konfrontacji relacji Plutarcha z innymi źródłami dotyczy również jego przekazu o obdarzeniu Demetriusza i Antygona przez Ateńczyków tytułem króla. Jak widzieliśmy wcześniej, Plutarch posługuje się tą informacją, ażeby zaznaczyć, że wspomniane działanie mieszkańców miasta oznaczało przyznanie Antygonidom ostatniego atrybutu władzy monarszej związanej z Aleksandrem. W jego relacji kontekst tych wydarzeń odnosi się do roku 307, chociaż w opinii nowożytnych badaczy zasadniczy proces przyjmowania przez diadochów tytułów królewskich został zapoczątkowany przez Antygonidów dopiero rok później po zwycięstwie w bitwie pod Salaminą Cypryjską (Müller 1973; Gruen 1985: 253–271; Billows 1990: 155–160). Poza Plutarchem żadne z innych źródeł pisanych czy epigraficznych nie potwierdza, by Ateńczycy nazywali tak Demetriusza i Antygona przed 306 r. Co więcej, inskrypcje odnoszące się do okresu między tymi dwoma datami wymieniają ich imiona bez tytułu królewskiego (Paschidis 2013: 125). Już dawno zresztą zaobserwowano, że przyznanie zaszczytów Antygonidom przez Ateńczyków nie było aktem jednorazowym i prezentowane jest przez Plutarcha z pominięciem chronologii wydarzeń (Habicht 1970: 44–55; 2017: 31–39). W związku z tymi uwagami można też dostrzec w jego przekazie pewne nieścisłości. Podczas gdy Ateńczycy mieli być pierwsi ze wszystkich (πρῶτοι μὲν γὰρ ἀνθρώπων πάντων) w swoim działaniu, podobną rolę przypisuje on otoczeniu Antygonidów w Antigonei w Syrii (πρῶτον ἀνεφώνησε τὸ πλῆθος Ἀντίγονον καὶ Δημήτριον βασιλέας – *Demetr.* 18, 1). Mamy w tej sytuacji do czynienia z dwoma wykluczającymi się opiniami przekazanymi przez tego samego autora. Biorąc pod uwagę inne wspomniane już argumenty, wydaje się, że przekaz Plutarcha powinien zostać odrzucony (Flacelière, Chambry 1977: 194; Paschidis 2013: 125; Wheatley&Dunn 2020: 137–138).

Kwestia wiarygodności relacji Plutarcha w kontekście odwołań do Aleksandra dotyczy również informacji o śnie Demetriusza. W dziełach Plutarcha odnajdujemy jeszcze czterdzieści cztery inne przypadki powoływania się na sny opisywanych postaci, z czego dwa w samej biografii syna Antygona (4, 1–3; 19, 2–3; Brenk 1975: 337). Plutarch nie jest też jedynym autorem opisującym sny, w których ukazywał się Aleksander (np. Diod. XIX 90, 4; Curt. X 6, 15). Jednakże tylko on wspomina, że król przyśnił się Demetriuszowi. Nie bez znaczenia w tym kontekście jest także to, że podobne sny mieli według niego Pyrrus oraz

Eumenes z Kardii<sup>12</sup>. Władcy Epiru osoba macedońskiego króla miała przyśnić się w momencie jednej z wojen z Demetriuszem. Przywołany przez leżącego w łóżku chorego Aleksandra zapytał, w jaki to sposób król mógłby mu pomóc, skoro jest przecież chory. Ten zaś odpowiedział, że wystarczy jego imię, chociaż Plutarch zaznacza następnie, że Aleksander sam ruszył przed Pyrrusem naprzód do bitwy (Plut. *Pyrr.* 11, 1–2). Władca Epiru, w przeciwieństwie do Demetriusza, nie odrzucił zatem pomocy Aleksandra. W przypadku wspomnianego snu Eumenesa (*Eum.* 6, 5–7) jego okoliczności są bardzo podobne do tego Demetriusza, ponieważ wiążą się z wydarzeniami nocy przed bitwą Eumenesa z Kraterosem w 321/320 r. i również dotyczą wyboru hasła, pod którym ten pierwszy przystąpił do bitwy. Sekretarzowi królewskiemu miało ukazać się dwóch Aleksandrów gotowych do starcia – jeden wspierany przez bogini Atenę, drugi przez Demeter. W wyniku bitwy ten pierwszy został pokonany. Kiedy więc Eumenes dowiedział się, że przeciwnicy przywołali „Atenę i Aleksandra” (Ἀθηνᾶν καὶ Ἀλέξανδρον) nie wahał zwrócić się do „Demeter i Aleksandra” (Δήμητραν καὶ Ἀλέξανδρον).

Pytaniem pozostaje, dlaczego Demetriusz w przeciwieństwie do Eumenesa odrzucił pomoc Aleksandra. Pewnym wytłumaczeniem decyzji Poliorketesa mogłoby być to, że nie mógł się powołać na Aleksandra, bo nigdy nie walczył pod jego rozkazami. Do tego moglibyśmy dodać podkreślane przez niektórych badaczy silne powiązania jego ojca z postacią Filipa, co wykluczałoby oficjalne odwołanie się Antygonidów do Aleksandra (Billows 1990: 3; *contra* Troncoso 2016). Jednakże Damaris Romero-González zauważa, że pogarda okazana przez Demetriusza osiągnięciom macedońskiego zdobywcy stoi w sprzeczności z późniejszymi informacjami o naśladowaniu tego władcy. Jego zdaniem celem zamieszczenia opisu snu Demetriusza było dla Plutarcha ukazanie jego pewności siebie graniczącej z arogancją (2019). Wniosek ten nie jest wykluczony, zwłaszcza, że Plutarch podkreśla tę cechę charakteru Demetriusza w innych miejscach biografii. Na pychę władcy wskazuje on na przykład we fragmencie dotyczącym decyzji mianowania Poliorketesa hegemonem Związku Korynckiego (τῇ τύχῃ τῇ παρούσῃ καὶ τῇ δυνάμει τῶν πραγμάτων ἐπαίρόμενος). Warto zwrócić uwagę, że przekaz Plutarch na temat pychy władcy jest bardzo zbliżony do fragmentu opisu przez tego autora arogancji króla perskiego Dariusza przed bitwą pod Issos (ἐπαίρόμενός τε τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως – *Alex.* 18, 6). Wydaje się, że to podobieństwo nie jest przypadkowe. W czasie kluczowej dla Antygonidów bitwy pod Ipsos Plutarch podkreśla bowiem przede wszystkim fakt, że Demetriusz rzucił się w pościg za pokonanym wrogiem, porzucając swoje siły walczące na drugim skrzydle. Tymczasem w biografii Aleksandra, opisując bitwę pod Issos, Plutarch wprost stwierdza, że wspomniany władca nie pozwolił się otoczyć i zrezygnował

<sup>12</sup> Być może inspiracją dla Plutarcha był sen władcy Syrii Seleukosa o Aleksandrze jaki miał zostać przedstawiony pierwotnie przez Hieronima z Kardii *cf.* Diod. XIX 90, 3–5; Hadley 1969; Asirvatham 2018: 234–235.

z pościgu za pokonanymi wrogami, dzięki czemu odniósł zwycięstwo (*Alex.* 19, 7–9). Niewątpliwie, taki sposób przedstawienia wydarzeń przez Plutarcha mógł nasuwać skojarzenia między postępowaniem obu władców i ukazywać zgubną pewność siebie Demetriusza.

### III

Problem naśladownictwa Aleksandra przez Demetriusza i najważniejsze odwołania do postaci syna Filipa pojawiają się w relacji Plutarcha dotyczącej zmagania Poliorketesza z Pyrrusem. Przekazuje on bowiem opinię, że władca Epiru najbardziej przypominał w swoich działaniach Aleksandra i był w tym aspekcie przeciwieństwem Demetriusza. Plutarch powtarza i rozwija tę opinię w *Żywocie Pyrrusa*, dlatego przedmiotem rozważań powinniśmy uczynić kwestię na ile Plutarch jest konsekwentny w przedstawianiu wydarzeń i ocen postaci w obu biografiach. Pozwoli to zwrócić uwagę jakie argumenty przytacza na poparcie swojej tezy i czy znajdują one odzwierciedlenie w jego relacji.

Przyczynami, które miały sprawić, że według Plutarcha dostrzeżono w Pyrrusie obraz samego Aleksandra były męstwo na polu bitwy oraz sukcesy osiągnięte przede wszystkim dzięki swoim umiejętnościom (*Dem.* 41, 5). Wśród elementów mających czynić władcę Epiru podobnym do Aleksandra Plutarch (*Pyrr.* 8, 1) wymienia wygląd (ὄψις), szybkość (τάχος), zwinność ruchów (κίνημα), gwałtowność (φορά) oraz siłę (βία). Na tle innych władców Pyrrus jedyny miał też dorównywać Aleksandrowi sprawnością ręki i władaniem mieczem (μόνου δὲ Πύρρου τοῖς ὅπλοις καὶ ταῖς χερσὶν ἐπιδεικνυμένου τὸν Ἀλέξανδρον). W obu biografiach, jak podkreśla Plutarch, źródłem wyrażonych opinii byli sami Macedończycy. Biorąc pod uwagę, że ostatnie udokumentowane źródłowo posiłki macedońskie dotarły do Aleksandra w Azji w 331 r., nie jest wykluczone, że żyli jeszcze Macedończycy, którzy pamiętali swojego króla (*Diod.* XVII 65, 1; *Curt.* V 1, 40–42). Zabieg Plutarcha przypisania im opinii o Demetriuszu wydaje się jednak jego świadomym działaniem. Taki rodzaj techniki narracyjnej Christopher Pelling nazwał „charakteryzacją przez reakcję”, definiując ją jako sposób wypowiedzenia się autora poprzez opis tego, jak zareagowaliby obserwatorzy tamtych czasów (1988: 40). Co więcej, Plutarch generalnie wyrażał się w sposób pochlebny o żołnierzach (Blois 2009; Kostuch 2018). Sami Macedończycy są wzmiankowani w obu biografiach 12-krotnie (*Demetr.* 14, 3; 37, 3; 41, 5; 42, 6; 44, 3; 44, 7; *Pyrr.* 8, 1; 11, 3–4; 11, 6; 12, 5–6). Kreowany przez tego autora wizerunek ukazuje ich jako strażników pamięci o dynastii Aleksandra i Filipa oraz macedońskich interesów. Ze względu na to opinia, którą wygłaszają staje się bardziej wiarygodna w oczach czytelnika.

Informacje, które Plutarch podkreśla w swoim opisie przymiotów Pyrrusa wskazują, że wspomniany władca był uważany za zdolniejszego wodza od Deme-

triusza. Przede wszystkim, wynikało to zdaniem Plutarcha z faktu, że w przeciwieństwie do syna Antygona, Pyrrus miał być architektem swoich sukcesów. Uwaga ta sugeruje nam zatem, że źródłem zwycięstw Poliorketesa były w rzeczywistości czynniki od niego niezależne. Tymczasem w porównaniu pary Demetriusz-Antoniusz Plutarch zaznacza, że w przeciwieństwie do rzymskiego wodza, który sukcesy zawdzięczał swoim wodzom, Demetriusz odnosił je dzięki własnym talentom (*Comp. Dem.-Ant.* 4, 1)<sup>13</sup>. Uwaga ta niewątpliwie stoi w sprzeczności ze wspomnianą informacją przekazaną w biografii Poliorketesa.

Wątpliwości za uznaniem Pyrrusa jako bardziej utalentowanego wodza od Demetriusza wzbudzają również inne informacje, które odnajdujemy u Plutarcha. W żywotach obu władców informuje on, że przed rozpoczęciem przez Poliorketesa przygotowań do wyprawy do Azji, wspomniany władca i Pyrrus trzykrotnie walczyli ze sobą. Do pierwszej próby sił między nimi doszło w roku 291, kiedy Demetriusz oblegał zbuntowane Teby. Pyrrus najechał Tesalię i miał być widziany niedaleko Termopil. Poliorketes pozostawił na straży oblężenia swojego syna Antygona i wyruszył przeciwko niemu. Jednak Pyrrus wykonał sprytny odwrót i do konfrontacji ostatecznie nie doszło (*Demetr.* 40, 1). Geneza drugiego konfliktu wiązała się z wyprawą, którą Demetriusz przeprowadził przeciwko Etolii w 289 r. Po złupieniu krainy pozostawił na jej straży Pantauchosa i wyruszył w stronę Epiru. Słyszając o tym, Pyrrus również wymaszerował z wojskiem na spotkanie z Demetriuszem, ale jak pisze Plutarch, na skutek błędu popełnionego w czasie marszu (Πύρρος ἐπ' ἐκείνον ὥς ἦσθετο. γενομένης δὲ διαμαρτίας καθ' ὃδὸν ἀλλήλους παρήλλαξαν· καὶ Δημήτριος μὲν) do bitwy obu władców nie doszło (*Pyrr.* 7, 3; *Demetr.* 41, 1). W konsekwencji Demetriusz dotarł do Epiru i złupił go bez walki, Pyrrus zaś spotkał się z armią Pantauchosa w Etolii i stoczył z nim zwycięski pojedynek (*Pyrr.* 7, 4–5; Lévêque 1957: 145–146; Garoufalas 1971: 41–42; Mossman 1992: 95)<sup>14</sup>. Prawdopodobnie jeszcze w tym samym roku, słyszając o problemach zdrowotnych Demetriusza, Pyrrus przeprowadził atak na Macedonię i dotarł do Edessy. Jego działania skłoniły Poliorketesa do zdecydowanej odpowiedzi. Przyjaciele i dowódcy mieli zgromadzić w krótkim czasie wielu żołnierzy i zaatakować Pyrrusa z zapałem i energią (ἐρρωμένως καὶ προθύμως). Jak twierdzi Plutarch, wobec działań Demetriusza, władca Epiru rzucił się do ucieczki (*Pyrr.* 10, 2–3). Co więcej, Demetriusz miał pokonać Pyrrusa bez problemów i w krótkim czasie. Według Plutarcha odwrót Pyrrusa związany był z faktem, że jego celem był jedynie rabunek, ale to nie wydaje się przekonujące. Sam pisze bowiem w tym samym miejscu, że

<sup>13</sup> Według Duff (1999: 246–247) sprzeczności między informacjami przekazanymi w porównaniu (*synkrisis*) dowolnych dwóch bohaterów żywotów a narracją zasadniczą mają na celu destabilizację osądu czytelnika.

<sup>14</sup> O postaci Pantauchosa niewiele wiadomo. Pojawia się co prawda w obu biografiach, ale tylko w tym kontekście *cf.* Plut. *Demetr.* 41, 2; *Pyrr.* 7, 3. Mimo, że w czasach Aleksandra znany był trierarchos Pantauchos z Aloros, syn Nikolaosa nie są to postaci identyczne, *cf.* Tataki 1998: 44, 395.

wobec łatwych zwycięstw jego siły znacząco wzrosły. Jednocześnie udało mu się dotrzeć do Edessy, która znajdowała się przecież w odległości około 45 km od macedońskiej stolicy – Pelli. Wydaje się zatem, że nawet jeżeli początkowo zakładał on rabunek to szybko zmienił swoje plany na bardziej dalekosiężne. Jednak został pokonany przez Demetriusza i zdecydował się zawrzeć z nim pokój (*Demetr.* 44, 2). W ten sposób bilans wspomnianych wojen nie był korzystny dla władcy Epiru. Na trzy konflikty stoczone między dwoma władcami jeden zakończył się odwrotem Pyrrusa, drugi jego zwycięstwem nad Pantauchosem, trzeci z kolei wyraźną porażką władcy z Epiru. Wydaje się to o tyle zaskakujące, że przedstawione powyżej cechy Pyrrusa (*Pyrr.* 8, 1) powinny zapewnić mu zdecydowaną przewagę nad macedońskim królem. Niewątpliwie zatem informacje, które odnajdujemy u Plutarcha nie uzasadniają przekazanej przez niego opinii, że Pyrrus był zdolniejszym wodzem od Demetriusza.

Osobnego potraktowania wymaga relacja Plutarcha dotycząca wspólnego ataku Pyrrusa i Lizymacha na Demetriusza. Może ona bowiem potwierdzać słowa tego autora o postrzeganiu władcy Epiru jako wodza zdolniejszego od Poliorketesa. Próbując stawić czoła agresji na Macedonię, syn Antygona postanowił skierować się przeciwko Pyrrusowi wierząc, że Macedończycy pod jego rozkazami chętniej staną do walki z władcą Epiru postrzeganym jako obcy aniżeli przeciwko byłemu towarzyszowi Aleksandra. Tak się jednak nie stało i Demetriusz został opuszczony przez swoich żołnierzy, którzy przeszli na stronę Pyrrusa. Według Plutarcha w dużej części była to konsekwencja przekonania panującego w Macedonii, że ten, kto jest najlepszym wojownikiem, jest jednocześnie najbardziej godny władzy królewskiej (*Demetr.* 44, 7). Ta ostatnia opinia znajduje zatem potwierdzenie w przytoczonych przez Plutarcha informacjach. Świadectwo wspomnianego autora wzbudza jednak pewne wątpliwości w kwestii przedstawienia Pyrrusa jako człowieka obcego w Macedonii. Zaskakująca wydaje się bowiem informacja o nadziei Demetriusza na to, że ci sami żołnierze, którzy dostrzegli w władcy Epiru nowego Aleksandra, będą go postrzegać tak jak usiłował to przedstawić Poliorketes. Wobec przywołanych wcześniej przez Plutarcha przymiotów Pyrrusa byłaby to wiara całkowicie nieuzasadniona. Grecki autor zresztą, o czym wspominaliśmy wcześniej, znał genealogię rodu Pyrrusa i wiedział, że był on synem Ajakidesa, kuzyna Olimpias, matki Aleksandra (*Pyrr.* 1, 3–4). Przede wszystkim zwraca jednak uwagę, że Plutarch opisuje analogiczną sytuację już po klęsce Demetriusza, kiedy Lizymach skłaniał Macedończyków, aby ci opuścili Pyrrusa. Władca tracki opisywał go dokładnie w taki sam sposób w jaki usiłował wcześniej Demetriusz. W tym przypadku żołnierze macedońscy przeszli na stronę Lizymacha, potwierdzając w ten sposób, że traktują oni Pyrrusa jako obcego (*Pyrr.* 12, 6–7). Podobnie zatem jak w przypadku opinii Plutarcha o przyczynie sukcesów Demetriusza i Pyrrusa, również w tym przypadku możemy dostrzec niekonsekwencję w argumentacji stosowanej przez tego autora.

## IV

Zaprezentowana powyżej analiza odwołań do imienia Aleksandra ukazuje zasadniczy problem z narracją Plutarcha. Niektóre informacje przekazane przez tego autora albo różnią się od tych, które odnajdujemy u Diodora, albo też nie znajdują potwierdzenia w innych źródłach pisanych czy epigraficznych. Jednocześnie, kilka z nich wydaje się stać w sprzeczności z innymi informacjami tego autora zamieszczonymi zarówno w samej biografii Demetriusza, jak i w sytuacji porównania znajdującej się tam relacji z informacjami, które odnajdujemy w żywocie Pyrrusa. Zważywszy na dużą liczbę takich przykładów, trudno przyjąć, że wynika to ze zwykłych błędów i niedopatrzeń Plutarcha. Wyjaśnienia wskazanych problemów moglibyśmy zatem szukać w wykorzystanych przez niego źródłach, którymi jak się uważa byli w dużej części autorzy nieprzychylni Demetriuszowi (Sweet 1951). Nie wykluczone, że to od nich Plutarch mógł zaczerpnąć prezentowane przez siebie informacje. Stan zachowanej bazy źródłowej sprawia jednak, że nie sposób stwierdzić czy źródła, którymi posiłkował się zawierały odwołania do Aleksandra w takiej formie w jakiej przedstawił je w biografii wspomniany autor.

Próbując odpowiedzieć na pytanie o rolę odwołań do Aleksandra w biografii Demetriusza możliwym jest jednak zaproponowanie następującej interpretacji. Biorąc pod uwagę rolę jaką postać Aleksandra odgrywała w piśmiennictwie Plutarcha oraz fakt, że odwołania do niego pojawiają się w tak wielu biografiach, zwłaszcza biografii Demetriusza, to wydaje się, że nie zostały umieszczone w tekście przypadkowo. Przede wszystkim, co zauważył już na marginesie swoich rozważań G. Harrison, odwołania te zostały tak rozmieszczone, że pojawiają się w opisach każdego z trzech etapów życia Demetriusza: dorastania pod kuratelą ojca, wzrostu swojego znaczenia oraz śmierci (1995: 95, przyp. 18). Rozwijając tę myśl można stwierdzić, że nabierają one szczególnego sensu, jeżeli spróbujemy na nie spojrzeć jako opis bezpośredniej relacji między Poliorketesem i Aleksandrem. Po raz pierwszy Plutarch przywołuje imię macedońskiego króla w kontekście Demetriusza przy okazji wydarzeń w Syrii. Wtedy też rozpoczyna on właściwą narrację losów władcy, pokazując w ten sposób jego pierwsze spotkanie z legendą Aleksandra (*Demetr.* 5, 3)<sup>15</sup>. Z chwilą gdy Ateńczycy obwołali Antygonidów królami, ojciec i syn nie byli jeszcze pewni czy powinni przyjąć taki zaszczyt (*Demetr.* 10, 3). Wraz jednak z odniesionym zwycięstwem pod Salaminą Cypryjską Demetriusz przyjął tytuł królewski i został mianowanym przywódcą Związku Koryneckiego. Z tych powodów uważał się za co najmniej równego Aleksandrowi. Przeświadczenie to doprowadziło do tego, że odmawiał innym władcom tytułu królewskiego (*Demetr.* 25, 5). W tym kontekście uszczypliwa uwaga Lizymacha

<sup>15</sup> Właściwa część biografii Demetriusza rozpoczyna się co prawda w rozdziale 2, ale przez następne dwa Plutarch przywołuje typowe dla siebie informacje o rodzinie, cechach charakteru czy wyglądzie. Na temat struktury biografii *cf.* Duff 2011.

pod adresem Demetriusza może pokazywać, że postrzeganie się jako potężnego władcy było jedynie przejawem arogancji Poliorketesza, a nie odbiciem jego rzeczywistej pozycji (*Demetr.* 27, 7)<sup>16</sup>. Jednak w świetle takiej narracji możemy wytłumaczyć, dlaczego Demetriusz odmówił przyjęcia pomocy Aleksandra przed bitwą pod Ipsos (*Demetr.* 29, 2). Jeżeli uważał się za większego od macedońskiego króla, nieuzasadnionym byłoby zgodzić się na pomoc od kogoś słabszego od siebie. Zwłaszcza, jeżeli chwilę wcześniej Antygon miał przedstawić Demetriusza wojsku jako swojego następcę (*Demetr.* 28, 8–9). Aleksander nie ukazał się jednak Poliorketesowi w przypadkowym momencie. Bitwa ta była bowiem szansą dla syna Antygona, aby samodzielnie zbudować swoją pozycję w świecie i być może faktycznie zbliżyć się do osiągnięcia macedońskiego króla. Jednakże postawa Demetriusza doprowadziła do wielkiej klęski, której Plutarch czyni go głównym autorem. Grecki biograf wydaje się wskazywać w tym fragmencie nie tylko, że nie jest możliwym przewyższenie Aleksandra, ale także odniesienie wielkiego sukcesu bez jego wsparcia. Wobec poniesionej porażki Demetriusz podjął więc próbę zbudowania swojego wizerunku z wykorzystaniem pamięci o wielkim poprzedniku (*Demetr.* 37, 4). W jego działaniach Macedończycy szybko dostrzegli jednak, że władca ten nie był w stanie swoją postawą upodobnić się do Aleksandra (*Demetr.* 41, 5). Ambitny cel jakim była wyprawa do Azji wydawał się wobec tego ostatnią szansą Demetriusza (*Demetr.* 44, 1). Aleksander wyprawił się przeciw na Wschód i zdobył imperium. Poliorketes poniósł ostatecznie klęskę i dostał się do niewoli. W tym kontekście szczególną wymowę ma fragment Plutarcha o podjęciu przez Poliorketesza decyzji o skierowaniu wojsk przeciwko Pyrrusowi zamiast Lizymachowi, ze względu na wyraźne powiązania tego ostatniego z postacią Aleksandra (*Demetr.* 44, 4–5). Być może jest tutaj ukryte generalne przesłanie Plutarcha. Demetriusz zrozumiał, że na tle prawdziwych towarzyszy króla jest niczym więcej aniżeli jego nieudaną imitacją.

Odwołania do Aleksandra układają się zatem w bardzo spójny i klarowny obraz narracji, za pomocą której Plutarch porównuje życie Demetriusza z osiągnięciami syna Filipa. Autor ukazuje nam, że Poliorketes nie był zdolny nie tylko by przewyższyć Aleksandra, ale chociaż mu dorównać<sup>17</sup>. Zabieg ten pozostaje w zgodzie z ogólną myślą Plutarcha przyświecającą mu przy pisaniu biografii Demetriusza. Jak pisze bowiem w *proemium* pary Demetriusz-Antoniusz (*Demetr.* 1, 6) chętniej naśladuje się lepsze żywoty (βελτίονες βίοι) jeżeli ma się wiedzę o tych złych<sup>18</sup>. Za pomocą licznych przykładów, które prezentuje w dalszej części rozważań ilustruje on w jaki sposób negatywne działania innych ludzi mogą stanowić cenną lekcję do kształtowania właściwych postaw i wartości. Powyższe rozważania wskazują zatem, że większość odwołań do postaci Aleksandra jest

<sup>16</sup> Uśmiechy innych władców miał on także wzbudzić wymyślanymi pod ich adresem przewiskami *cf.* Plut. *Demetr.* 25, 5.

<sup>17</sup> Jak pokazała Catherine (2017: 404–430) również Pyrrus ostatecznie nie był do tego zdolny.

<sup>18</sup> Na temat wyboru bohaterów *cf.* Geiger 1981.

świadomym zabiegiem Plutarcha, który tworząc negatywny wizerunek Demetriusza pragnął przedstawić go jako nieudanego naśladowcę syna Filipa. W efekcie należałoby przyjąć, że w przypadku Demetriusza *imitatio Alexandri* może być w znacznie większym stopniu kreacją Plutarcha, niż przejawem rzeczywistych zabiegów tego władcy. Przyjęcie takiej konkluzji jest mocnym argumentem za potrzebą dokonania rewaluacji postaci Demetriusza, dla którego dokonania dzieła Plutarcha jest głównym źródłem informacji.

### Bibliografia

- Aalders, G.J.D. (1982). *Plutarch's Political Thought*. Amsterdam–Oxford–New York: North-Holland Publishing Company.
- Asirvatham, S. (2018). *The memory of Alexander in Plutarch's Lives of Demetrios, Pyrrhos and Eumenes*. W: Howe T., Pownall F. (red.), *Ancient Macedonians in the Greek and Roman Sources. From History to Historiography*. Swansea: The Classical Press of Wales. 215–255.
- Billows, R.A. (1990). *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*. Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press.
- Blois, L. (2008). *Soldiers and Leaders in Plutarch's Galba and Otho*. W: Schellenberg H.M., Hirschmann V.E., Kriekhaus A. (red.), *A Roman Miscellany. Essays in Honour of Anthony R. Birley on his Seventieth Birthday*. Gdańsk: Akanthina. 5–13.
- Bosworth, B. (2002). *The Legacy of Alexander Politics, Warfare, and Propaganda under the Successors*. Oxford: Oxford University Press.
- Brenk, F.B. (1975). „The Dreams of Plutarch's Lives”. *Latomus* 34 (2). 336–349. <https://www.jstor.org/stable/41533251>
- Brown, T.S. (1947). „Hieronymus of Cardia”. *American Historical Review* 52. 684–696. <http://dx.org/10.2307/1842307>
- Catherine, M.M. (2017). „Alexander-Imitators in the Age of Trajan: Plutarch's Demetrius and Pyrrhus”. *The Classical Journal* 112 (4). 406–430.
- Chaniotis, A. (1997). *Theatricality Beyond the Theater. Staging Public Life in the Hellenistic World*. W: Le Gruen B. (red.), *De la scène aux gradins*. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail. 219–259.
- Curtius Rufus, Q. (1908). *Historiarum Alexandri Magni Macedonis libri qui supersunt*. Edmund Hedicke, Lipsiae: Teubner.
- Diodorus Siculus. (1954). *Library of History. In Twelve Volumes*. Vol. VIII: Fragments of Books XIX 66–110 and XX. Transl. R.M. Geer. Cambridge–London: Harvard University Press & William Heinemann Ltd.
- Diodorus Siculus. (1957). *Library of History. In Twelve Volumes*. Vol. XI: Fragments of Books XXI–XXXII. Transl. F.R. Walton. Cambridge–London: Harvard University Press & William Heinemann Ltd.
- Diodorus Siculus. (1963). *Library of History. In Twelve Volumes*. Vol. VIII: Fragments of Books XVI 66–95 and XVII. Transl. C.B. Welles. Cambridge–London: Harvard University Press & William Heinemann Ltd.
- Dubreuil, R. (2016). *Theatrical and Political Action in Plutarch's Parallel Lives*. Diss. Edinburgh.
- Duff, T.E. (1999). *Plutarch's Lives. Exploring Virtue and Vice*. Oxford: Clarendon Press.
- Duff, T.E. (2011). „The Structure of the Plutarchan Book”. *Classical Antiquity* 30 (2). 213–278. <http://dx.org/10.1525/CA.2011.30.2.213>
- Elkeles, G. (1941). *Demetrios der Stadtbefagerer*. Diss. Breslau.

- Flacelière, R., Chambry, E. (1977). *Plutarque Vies. Tome XIII. Demetrios–Antoine*. Paris: Les Belles Lettres.
- Garoufalas, P. (1979). *Pyrrhus. King of Epirus*. London: Stacey International.
- Geiger, J. (1981). „Plutarch's Parallel Lives: The Choice of Heroes”. *Hermes* 109 (1). 85–104. <https://www.jstor.org/stable/4476192>
- Geiger, J. (1995). *Plutarch on Hellenistic Politics: The Case of Eumenes of Cardia*. W: Gallo I., Scardigli B. (red.). *Teoria e prassi politica nelle opere di Plutarco*. Napoli: M. D'Auria. 173–185.
- Grainger, J.D. (1990). *Seleukos Nikator: Constructing a Hellenistic Kingdom*. New York: Routledge.
- Green, P. (1989). *Caesar and Alexander: Aemulatio, Imitatio, Comparatio*. W: Green P. *Classical Bearings. Interpreting Ancient History*. New York: Thames and Hudson. 193–209.
- Gruen, E.S. (1985). *The Coronation of the Diadochi*. W: Eadie J.W., Ober J. (red.). *The Craft of the Ancient Historian. Essays in Honor of Chester G. Starr*. Lanham: University Press of America. 253–271.
- Gruen, E.S. (1998). *Rome and the Myth of Alexander*. W: Hillard T.W., Kearsley R.A., Nixon C.E.V., Nobbs, A.M. *Ancient History in a Modern University: The Ancient Near East, Greece and Rome*. Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company. 178–191.
- Habicht, C. (1970). *Gottmenschentum und griechische Städte*. München: C.H. Beck Verlagbuchhandlung.
- Habicht, C. (2017). *Divine Honors for Mortal Man in Greek Cities. The Early Cases*. Tansl: J.N. Dillon. Ann Arbor: Michigan Classical Press.
- Hadley, R. (1969). „Hieronymus of Cardia and Early Seleucid Mythology”. *Historia* 18. 142–152. <https://www.jstor.org/stable/4435067>
- Harrison, G.W.M. (1995). „The Semiotics of Plutarch's Συγκρίσεις: The Hellenistic Lives of Demetrius–Antony and Agesiaus–Pompey”. *Revue belge de Philologie et d'Histoire* 73 (1). 91–104. <http://dx.org/10.3406/rbph.1995.400>
- Hauben, H. (1974). „A royal toast in 302 B.C.”. *Ancient Society* 5. 105–117. <https://www.jstor.org/stable/44080064>
- Kaerst, J. (1901). *Demetrios (33)*. W: Wissowa G., Kroll W., Ziegler K. (red.), *Paulus Real-Encyclopadie der classischen Altertumswissenschaft*. B. IV. Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag.
- Kostuch, L. (2018). „Plutarch o greckich i rzymskich żołnierzach”. *Prace Historyczne* 145 (3). 473–487. <http://dx.org/10.4467/20844069PH.18.020.8482>
- Kühnen, A. (2005). *Die imitatio Alexandri als politisches Instrument römischer Feldherren und Kaiser in der Zeit von der ausgehenden Republik bis zum Ende des dritten Jahrhunderts n.Chr.* Diss. Duisburg–Essen.
- Lacy de, P. (1952). „Biography and Tragedy in Plutarch”. *American Journal of Philology* 73. 159–171. <http://dx.org/10.2307/291811>
- Lévêque, P. (1957). *Pyrrhos*. Paris: De Boccard.
- Lund, H.S. (1992). *Lysimachus: A study in Early Hellenistic Kingship*, London–New York: Routledge.
- Manni, E. (1951). *Demetrio Poliorcete*. Roma: Signorelli.
- Mastrocinque, A. (1979). „Demetrios tragodoumenos: Propaganda e letteratura al tempo di Demetrio Poliorcete”. *Athenaeum* 57. 260–276.
- Mossman, J.D. (1992). *Plutarch, Pyrrhus, and Alexander*. W: Stadter, P.A. *Plutarch and the Historical Tradition*. London–New York: Routledge. 90–108.
- Müller, O. (1973). *Antigonos Monophthalmos und 'Das Jahr der König'e*. Bonn: Rudolf Habelt Verlag.
- Newell, E. (1978). *The Coinages of Demetrius Poliorcetes*. Chicago: Obol International & South Michigan Avenue.
- Paschidis, P. (2013). *Agora XVI 107 and the Royal Title of Demetrius Poliorcetes*. W: Troncoso, V.A., Anson E.M. (red.). *After Alexander: The Time of the Diadochi (323–281 BC)*. Oxford–Oakville: Oxbow Books. 121–141.
- Pelling, C. (1988). *Life of Antony*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Plutarch (1916–1921). *Plutarch's Lives*. Transl. B. Perrin. London: William Heinemann Ltd.
- Plutarch (2003). *O szczęściu czy dzielności Aleksandra*. Przeł. i oprac. K. Nawotka. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Plutarco (1989). *Vite Parallele. Demetrio, introduzione, traduzione e note di Osvalda Andrei*. Milano: Biblioteca Universale Rizzoli.
- Romero-González, D. (2019). „As Alexander says. The Alexander-dream motif in Plutarch's Successors' Lives”. *Cuadernos de Filología Clásica. Estudios griegos e indoeuropeos* 29, 155–163. <http://dx.org/10.5209/CFCG.63590>
- Rzepka, J. (2006). *Monarchia macedońska. Zgromadzenie i obywatelstwo u schyłku epoki klasycznej i w okresie hellenistycznym*. Warszawa: Attyka.
- Smith, R.R.R. (1988). *Hellenistic Royal Portraits*. Oxford: Clarendon Press.
- Stadter, P. (1989). *A Commentary on Plutarch's Pericles*. Chapel Hill–London: University of North Carolina Press.
- Stewart, A. (1984). *A Study in the Iconography of Demetrios Poliorketes*. M.A. Thesis University of California.
- Stewart, R. (1994). *Faces of Power. Alexander's Image and Hellenistic Politics*, Berkeley–Los Angeles–Oxford: University of California Press.
- Sweet, W.E. (1951). „Sources of Plutarch's Demetrius”. *Classical Weekly* 44 (12). 177–181. <http://dx.org/10.2307/4342947>
- Tataki, A.B. (1998). *Macedonians Abroad. A Contribution to the Prosopography of Ancient Macedonians*. Athens: Diffusion de Bocard.
- Theophrastus (1909). *Characters*. Diels H. (red.). Oxford: Oxford University Press.
- Thonemann, P. (2005). *The Tragic King: Demetrios Poliorketes and the City of Athens*. W: Hekster, O., Fowler, R. (red.). *In Imaginary Kings. Royal Images in the Ancient Near East, Greece and Rome*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag. 63–86.
- Trofimova, A. (2012). *Imitatio Alexandri in Hellenistic Art. Portraits of Alexander the Great and Mythological Images*. Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Troncoso, V.A. (2016). *Antigonos Monophthalmus and Alexander's Memory*. W: Beazot, C., Landucci F. (red.). *Alexander's Legacy. Atti del Convegno Università Cattolica del Sacro Cuore, Milano 2015*. Roma: L'Erma di Bretschneider. 97–119.
- Wallace, S. (2018). *Metalexandron. Receptions of Alexander in the Hellenistic and Roman Worlds*. W: Moore K.R. (red.). *Brill's Companion to the Reception of Alexander the Great*. Leiden–Boston: Brill. 162–196.
- Wehrli, C. (1968). *Antigone et Demetrios*. Genève: Librairie Droz.
- Wheatley, P. (1997). „The Lifespan of Demetrius Poliorcetes”. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 46 (1). 19–27. <https://www.jstor.org/stable/4436449>
- Wheatley, P. (2003). *Lamia and the Besieger: an Athenian hetaera and a Macedonian king*. W: Palagia O., Tracy S.V. (red.). *The Macedonians in Athens 322–229 B.C.* Oxford: Oxbow Books. 30–36.
- Wheatley, P., Dunn, C. (2020). *Demetrius the Besieger*. Oxford: Oxford University Press.

**mgr Tomasz Zieliński** (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) – born in 1994 in Nowy Sącz (Poland). In 2018 he graduated in Historical Studies at the Jagiellonian University on the basis of thesis *Diadochi and their armies. Troops' strenght and provenance during the diadochi wars (323–301 B.C.)*. His scientific interests are focused on history of Hellenistic world, especially on diadochi wars and reign of Demetrius Poliorcetes.

e-mail: [tomasztymoteusz.zielinski@gmail.com](mailto:tomasztymoteusz.zielinski@gmail.com)